

ks. Wojciech Pikor

Narracyjny model katechezy biblijnej. II. Struktura

Pierwsza część artykułu opublikowana w poprzednim numerze „Katechety” wyszła od przedstawienia problemu katechezy biblijnej w literaturze katechetycznej. Na tym tle została ukazana narracyjna struktura Pisma Świętego, która wynika nie tylko z procesu redakcji tekstu biblijnego, ale objawia się w przepowiadaniu samego Jezusa. To właśnie Jego sposób wyjaśniania Pisma Świętego uczniom zdążającym do Emaus (Łk 24,13-25) stał się inspiracją dla propozycji narracyjnego modelu katechezy biblijnej.

Narracyjna katecheza biblijna nie może przejąć mechanicznie procedur badawczych właściwych analizie narracyjnej¹. Ta bowiem dokonuje się na tekście oryginalnym Pisma Świętego, zaś jej podmiotem jest osoba posiadająca określone kompetencje egzegetyczne. Nie znaczy to jednak, że wykorzystywane na katechezie przekład biblijny wyklucza możliwość przeprowadzenia na nim analizy narracyjnej². Nie sposób oczywiście zastosować na katechezie wszystkich elementów analizy narracyjnej bez popadnięcia w niebezpieczeństwo egzegetyzmu. Jeżeli celem katechezy biblijnej ma być, wg polskiego *Dyktorium Katechetycznego*, zrozumienie Biblii, umiłowanie jej poprzez czytanie, odkrycie w niej prawdy Bożej i udzielenie na niej odpowiedzi (PDK 58), wówczas katecheza narracyjna musi sięgnąć po te działania operacyjne z zakresu narratologii, które pozwolą na realizację tych celów. Chodzi ostatecznie o dialog katechizowanych z tekstem biblijnym, najpierw poprzez uświadomienie sobie własnych uwarunkowań, które uprzedzająco mogą wpływać na lekturę. Następnie poprzez rekonstrukcję narracji, której znaczenie jest odkrywane od wewnątrz tekstu na bazie pytania nie o to, co tekst mówi, lecz o to jak tekst mówi i dlaczego tak mówi. Wreszcie przez świadectwo katechizowanych rodzące się w procesie współtworzenia i współuczestniczenia w opowiadanej historii. Te trzy momenty katechezy w pełni korespondują z katechezą narracyjną, której podjął się Jezus wobec swoich uczniów zdążających do Emaus (Łk 24,13-35). Prezentacja poszczególnych etapów narracyjnej katechezy biblijnej obejmie wskazanie celów stawianych danej części katechezy, określenie

¹ Działania podejmowane w ramach analizy narracyjnej obejmują m.in. analizę warstwy czasownikowej narracji, relacji czasowych zachodzących między poszczególnymi wydarzeniami (scenami), programu narracyjnego opowiadania i sposobu jego realizacji, relacji między opowiadającym i czytającym daną narrację, technik narracyjnych zastosowanych przez narratora. Po opis tych działań odsyła się do wprowadzeń do analiz narracyjnej, wśród których należy wymienić przede wszystkim prace: R. ALT, *The Art of Biblical Narrative*, New York 1981; J.L. SKA, „*Our Fathers Have Told Us*”. *Introduction to the Analysis of Hebrew Narratives* (Subsidia Biblica 13), Roma 1990, J.P. FOKKELMAN, *Come leggere un racconto biblico. Guida pratica alla Narrativa biblica* (Studi Biblici 43), Bologna 2002 (oryg. niderlandzki 1995); D. MARGUERAT – Y. BOURQUIN, *Per leggere i racconti biblici. La Bibbia si racconta. Iniziazione all'analisi narrativa*, Roma 2001 (oryg. franc. 1998). Z opracowań polskich należy wskazać przywołaną już wcześniej monografię Z. Pawłowskiego, *Opowiadanie, Bóg i początek* (szczególnie s. 159-230).

² Przekład uniemożliwia właściwe wgląd w styl oryginalny tekstu biblijnego, ale cały czas pozostaje do dyspozycji wystarczający materiał lingwistyczny do uchwycenia kluczowych dla narracji elementów, jak np. sposób prowadzenia narracji przez autora, dynamika wydarzeń, wartości, którymi kierują się bohaterowie, zmiany, które dokonują się w ich poznaniu i sytuacji życiowej (por. J.P. FOKKELMAN, *Come leggere un racconto biblico*, s. 29).

procedur badawczych podejmowanych wobec tekstu i ich korelacji z metodami właściwymi katechezie³.

1. Z życia do tekstu: opowiadanie tekstu

W katechezie kerygmatyczno-antropologicznej punktem wyjścia było konkretne doświadczenie życiowe katechizowanych. Pod zidentyfikowaniem w nim problemu podejmowano lekturę odpowiedniego tekstu biblijnego dla znalezienia odpowiedzi Boga na tę kwestię⁴. Taki dobór tekstów Pisma Świętego mógł okazać się subiektywny, selektywny, a przy tym tracący z pola widzenia kerygmat zbawczy. Katecheza narracyjna proponuje wyjść od samego tekstu biblijnego, by w nim odnaleźć problem egzystencjalny dotyczący uczniów⁵. Istotny moment stanowi pierwszy kontakt katechizowanych z tekstem biblijnym, który ma ich poruszyć, zakwestionować coś w ich myśleniu i działaniu, dotknąć bezpośrednio jakiejś części ich życia. Jest to konieczny początek interpretacji tekstu, która jest stymulowana przez wyrobione wcześniej opinie katechizowanych oraz przez stopień ich zainteresowania wejściem w sytuację egzystencjalną w nim opowiedzianą⁶.

Realizacja tego celu może napotkać na dwie przeszkody. Pierwszą może być obojętność uczniów na tekst biblijny, który jest im nieznanym albo ich nie interesuje. Drugą może być znajomość danego tekstu biblijnego przez uczniów, która paradoksalnie zamyka ich na lekturę tego tekstu i zawartą w nim prawdę (ta jest przecież im znana). Z tego powodu pierwszy kontakt z tekstem biblijnym ma nastąpić poprzez opowiedzenie go, co dokonuje się w akcie czytania. W przypadku nieznaności tekstu przez uczniów, potrzeba rzeczywiście odczytania go, by mógł on w nich wybrzmieć. Nie chodzi o interpretację tekstu, lecz o zainteresowanie go nim, albo przez zidentyfikowanie w nim jakiegoś problemu egzystencjalnego, albo przez odkrycie w sobie jakiegoś pytania zwerbalizowanego w tym tekście. W przypadku znajomości tekstu przez uczniów, celem opowiadania tekstu będzie sprawienie, że zabrzmiał on w nich na nowo, wyakcentowana zostanie rzecz, która dotąd umykała ich uwadze, uświadomią oni sobie pozorną znajomość tego tekstu.

W praktyce konieczne jest publiczne odczytanie tekstu, by jego słowa mogły w uczestnikach przyjąć kształt konkretnych wydarzeń. Ta pierwsza lektura tekstu może przyjąć formę:

- *czytania powtarzając zdania*

³ Ten ostatni moment był przedmiotem mojego wcześniejszego stadium, w którym poszukiwało się możliwości przełożenia działań właściwych analizie narracyjnej na metody aktywizujące ucznia: W. PIKOR, *Metoda narracyjna jako punkt wyjścia do pracy z Biblią na katechezie*, „Katecheta” 49 (2004), z. 6, s. 3-13.

⁴ Por. A. DŁUGOSZ – B. STYPULKOWSKA, *Wprowadzenie do dydaktyki biblijnej*, Kraków 2000, s. 76-78.

⁵ Por. J. CHARYTAŃSKI, „Problemy katechezy biblijnej”, w: J. Charytański – W. Kubik (red.), *Podręcznik metodyczny do katechizmu religii katolickiej*. t. 1. *W Chrystusie jesteśmy ludem Bożym*, Warszawa 1982, s. 17-18.

⁶ Powyższe założenia podejmują propozycje hermeneutyczne zawarte w dokumencie Papieskiej Komisji Biblijnej *Interpretacja Biblii w Kościele* z 1993 roku, która proces rozumienia tekstu biblijnego widzi w rozpoznaniu „rozumienia wstępnego, czyli witalnego stosunku, jaki ma interpretator do rzeczy, o której mówi tekst” (II.A.1). Papieska Komisja Biblijna odwołuje się w tym wypadku do hermeneutyki M. Heideggera oraz H.-G. Gadamera. Przekład polski dokumentu za: R. Rubinkiewicz (przekład i redakcja), *Interpretacja Biblii w Kościele. Dokument Papieskiej Komisji Biblijnej z komentarzem biblistów polskich* (Rozprawy i Studia Biblijne 4), Warszawa 1999, s. 9-100.

Tekst jest czytany przez kolejnych uczestników. Pierwszy czyta pierwsze zdanie. Drugi czyta (powtarza) pierwsze zdanie i drugie. Trzeci czyta (powtarza) drugie zdanie i trzecie itd. Powtarzanie zdań pogłębia przyswojenie sobie treści tekstu i prowadzi do osobistego współtworzenia wydarzenia przez słowo.

- *powtórzenia zdań, wyrażen i słów, które poruszyły uczestników*

Tekst jest odczytywany fragmentami. Po każdym fragmencie uczestnicy pojedynczo odczytują głośno zdanie, wyrażenie czy słowo z tego fragmentu, które ich poruszyło, dotknęło, pocieszyło, zmotywowało itd. Taka lektura prowadzi do intensywnego, dialogicznego kontaktu z tekstem.

- *akcentowanie przez uczestników różnych słów, wyrażen w tym samym zdaniu, które jest odczytywane kolejno przez wszystkich*

Tekst jest czytany zdanie po zdaniu. Po każdym odczytanym zdaniu pojedynczy uczestnicy mogą odczytać je ponownie, akcentując w nim słowo, którego ważność chcieliby podkreślić.

- *czytanie zdań danej narracji w różnych przekładach*⁷

Każde zdanie tekstu jest odczytywane w dwóch, trzech przekładach. Dzięki temu uczestnicy mogą usłyszeć tekst w jego nowej formie, w której mogą pojawić się aspekty formalne i treściowe tekstu dotąd im nieznanne.

W trakcie tej pierwszej lektury katechizowani są na różne sposoby konfrontowani z tekstem biblijnym: uświadamiają sobie swoją wiedzę o nim (swoje przedrozumienie tekstu), identyfikują w sobie reakcje, jakie ten tekst w nich budzi, rozpoznają w nim sytuacje życiowe mające dla nich znaczenie. Z tego powodu drugim krokiem podejmowanym w tej części katechezy jest próba zwerbalizowania tej wiedzy, emocji i pytań, jakie noszą w sobie uczestnicy spotkania. To działanie zmierza nie tylko do wyostrenia jakiegoś problemu egzystencjalnego, ale też do zaangażowania uczestników, skłonienia ich do dalszej, narracyjnej interpretacji tekstu. Odkrycie tych poszczególnych elementów warunkujących dalszą interpretację może dokonać się następująco:

- *alternatywne tytuły – uprzednia znajomość tekstu*⁸

By zakwestionować gotową już interpretację, z jaką uczestnicy przystępują do lektury, można zaproponować im poszukiwanie nowego tytułu dla danego opowiadania, który już konwencjonalnie nosi jakiś określony tytuł (np. czy przesłanie przypowieści Łk 15 rzeczywiście zawiera się w tytule: przypowieść o marnotrawnym synu?)

- *burza pytań – emocje wzbudzone przez tekst*

Opowiadana historia wzbudza emocje, które są odbiciem napięć występujących w narracji. Stąd propozycja grupowego poszukiwania pytań np. wobec określonej postaci opowiadania, by wyartykułować swoje reakcje na jej postępowanie.

- *szczepionka – sytuacje życiowe rozpoznane w opowiadaniu*

⁷ Ten sposób warto zastosować w klasach humanistycznych, których uczniowie mają język łaciński, a czasami w formie fakultetu grecki. Można też korzystać z tekstów w języku angielskim np. w klasach z rozszerzonym językiem angielskim – zachodzi wtedy też korelacja z językiem nowożytnym zalecana w PPK i PNR.

⁸ Szczegółowy opis większość z wymienionych dalej metod aktywizujących można znaleźć w: Z. Barciński (red.), *Vademecum katechety. Metody aktywizujące*, Kraków – Lublin 2006.

W celu rozpoznania znaczenia egzystencjalnego danej historii uczestnicy identyfikują w niej trudności, pokusy, zagrożenia, które są im znane z ich doświadczenia życiowego, a które w świetle tego tekstu mogą otrzymać nowe rozwiązanie.

Powyższe działania służące identyfikacji doświadczeń, z którymi uczestnicy przystępują do lektury tekstu, mogą być sprowadzone do formy *rozmowy ukierunkowanej*, w trakcie której zostaną zwerbalizowane elementy warunkujące dalszą interpretację danego tekstu biblijnego.

2. W tekście: interpretacja słowa-wydarzenia

W analizie narracyjnej tekst biblijny jest wydarzeniem przeżywanym przez czytelnika, który przez akt interpretacji odkrywa znaczenie opowiedzianej w nim historii. Staje się to, gdy czytelnik odkrywa strukturę opowiadania, w której pojedyncze działania i przeżycia, wykonane lub doznane przez pewną liczbę postaci prawdziwych lub zmyślonych, wiąże ze sobą w przyczynowo-skutkowo sekwencję fabuły o wyraźnie zaznaczonym początku, środku i końcu⁹. Śledząc tę historię wewnątrz tekstu, czytelnik staje się jej aktywnym uczestnikiem, przede wszystkim z powodu swoich oczekiwań co do wyniku opowiadanej historii, pytań odnośnie motywacji bohaterów i powodów, dla których narrator poprowadził swoją opowieść w określony sposób. Te wszystkie kwestie są do odnalezienia w tekście opowiadania, które analiza narracyjna bada pod kątem fabuły i jej struktury, bohaterów, strategii narracyjnej narratora i punktów widzenia obecnych w opowiadaniu¹⁰. Mając na uwadze cele wyznaczane analizie narracyjnej, jak również narracyjną interpretację Paschy podjętą przez Jezusa (Łk 24,13-35), proces interpretacji tekstu biblijnego w ramach katechezy narracyjnej przebiegać będzie w czterech obszarach¹¹.

2.1 Analiza strukturalna

Kluczem do odczytania znaczenia opowiadania jest uchwycenie fabuły, czyli układu zdarzeń w ich następstwie czasowym (czas akcji), przyczynowo-skutkowym (rozwój akcji) i teleologicznym (celowości akcji).

Interpretacja **warstwy czasowej** opowiadania dokonuje się na bazie zestawienia obok siebie rzeczywistego czasu rozgrywających się wydarzeń (czas opowiadany) z ilością miejsca im poświęconego w opowiadaniu (czas opowiadania). W tym kontekście wskazuje się na kilka zasad rządzących chronologią opowiadania:

- im ważniejsze wydarzenie, tym więcej czasu poświęca mu się w narracji,
- z tego powodu ważną rolę odgrywają dialogi, gdyż w nich czas opowiadany jest tożsamy z czasem opowiadania,

⁹ Por. Z. PAWŁOWSKI, *Opowiadanie, Bóg i początek*, s. 136-137.141.

¹⁰ Tak etapy analizy narracyjnej przedstawia J.L. Ska, „Sincronia: l'analisi narrativa”, w: H. Simian-Yofre (red.), *Metodologia dell'Antico Testamento* (Studi Biblici 25), Bologna 1995, s. 153-168.

¹¹ Poniższa propozycja opracowuje procedurę badawczą zaproponowaną przez J.P. Fokkelmana w analizie narracyjnej Ewangelii wg św. Łukasza (*Come leggere un racconto biblico*, s. 203-216). Zmiana dotyczy nie tylko kolejności działania, ale przede wszystkim innego rozumienia jego propozycji „lektury pobocznej”, w miejsce której pojawia się analiza kontekstualna, oraz „analizy metaforycznej”, która zostaje zastąpiona analizą symboliczną.

- luki pojawiające się w narracji nie są przypadkowe i każą się pytać nie tylko o intencję pominięcia przez narratora jakiegoś wydarzenia czasu opowiadanego, ale również o miejsce wypełnienia go w czasie opowiadania,

- opisy sytuacji nie przynależą do realnie biegnącej akcji.

Interpretacja **przyczynowo-skutkowa wydarzeń** wymaga ustalenia poszczególnych scen wyznaczanych zmianą czasu i miejsca, początkiem i końcem danej czynności, wejściem lub zejściem bohaterów. Związek pomiędzy poszczególnymi scenami pozwala na stwierdzenie, na ile akcja rozwija się stopniowo i harmonijnie, oraz w którym miejscu opowiadania następuje jej zakłócenie.

Interpretacja **celowości fabuły** może dokonać się poprzez analizę budowy akcji, w ramach której można wyróżnić jej zawiązanie, rozwój, komplikacje, punkt kulminacyjny przechodzący w zwrot akcji, suspensy i rozwiązanie akcji. Inne spojrzenie na fabułę daje ustalenie programu narracyjnego, który pojawia się w zawiązaniu akcji. W tym miejscu chodzi o misję powierzoną bohaterowi, jakieś wyrażane przez niego oczekiwanie lub podjęty przez niego plan działania. Od tego momentu cel narracji jest oceniany pod kątem pytania o to, czy i w jaki sposób bohater zrealizował program narracyjny.

Działania wpisujące się w analizę strukturalną można przełożyć na kilka praktycznych metod aktywizujących¹²:

- *podział tekstu*

Uczestnicy mają za zadanie ustalić granice poszczególnych scen, uwzględniając również opisy sytuacji.

- *ułożenie plan ramowego i szczegółowego narracji*

Cel ten można zrealizować również dając uczestnikom plan narracji zawierający luki z poleceniem ich uzupełnienia.

- *puzzle logiczne*

Uczestnicy zapisują na paskach-kartach tytuły poszczególnych fragmentów, a następnie układają je w logiczną całość, która uwzględni rzeczywisty przebieg wydarzeń (a zatem wypełni też luki).

- *słowa-klucze*

Zadaniem uczestników jest wypisanie z opowiadania słów (wyrażeń) kluczowych ich zdaniem dla odczytania fabuły. Z tych słów zapisanych na oddzielnych karteczkach budują strukturę całego opowiadania.

- *sms*

Uczestnicy ustalają program narracyjny opowiadania i przekazują go w formie smsowej bohaterowi narracji jako jego zadanie, przedmiot pragnienia lub plan działania.

Interpretacja struktury opowiadania może się odbywać również poprzez formę *rozmowy ukierunkowanej*. Dotyczy to szczególnie dyskusji nad programem narracyjnym czy też nad lukami w narracji. W tym ostatnim przypadku można wskazać jakiś przypadek luki i zostawić uczestników z pytaniem o powód, dla którego narrator pominał jakieś wydarzenie, oraz o przyczynę, dla której uzupełnił tę lukę w innym miejscu narracji.

¹² Szczegółowy opis większości metod aktywizujących przywołanych w dalszej części artykułu można znaleźć w: Z. BARCIŃSKI (red.), *Vademecum katechety. Metody aktywizujące*, Kraków – Lublin 2006.

2.2 Analiza narratologiczna

Proces rekonstrukcji bohaterów opowiadania stanowi kluczowy moment analizy narracyjnej dla odczytania znaczenia opowiadanej historii¹³. Nie chodzi tylko o rolę postaci literackich w budowaniu fabuły (ich przemiana sytuacji i poznania jako element łączący pojedyncze wydarzenia), lecz również o ich udział w przesłaniu, które autor przekazuje do odczytania lektorowi w danej narracji.

Postaci występujące w opowiadaniu docierają do czytelnika za pośrednictwem tekstu. Do ich od-tworzenia konieczne jest zbadanie tych elementów narracji, które objawiają, rozwijają i tworzą bohatera. W tym celu są podejmowane w analizie narracyjnej następujące działania:

- *usytuowanie postaci wewnątrz opowiadania*

Bohater narracji pozostaje w ścisłym związku z programem narracyjnym, gdyż rozwój akcji zależy od podejmowanych przez niego działań. Stąd pytanie o rolę bohatera w opowiadaniu musi wyjść od ustalenia roli, jaka jest mu powierzona w tej historii. Ten moment znajduje się w programie narracyjnym związanym zwykle z zawiązaniem akcji, kiedy to bohater otrzymuje do zrealizowania jakąś misję, zawiera jakiś kontrakt, wyraża jakieś swoje pragnienie lub podejmuje określony plan działania.

- *porównanie postaci z innymi bohaterami opowiadania*

Relacja łącząca badaną postać z innymi bohaterami opowiadania może być określona jako podobieństwo, współdziałanie, przyjaźń, opozycja, konfrontacja, wrogość itd. W ten sposób dokonuje się uporządkowanie występującej w opowiadaniu hierarchii osób i ich udziału w rozwiązaniu problemu zapisanego na początku (protagonista, antagonist, towarzysz, sługa lub obserwator, tłum).

- *charakterystyka postaci*

Narracje biblijne bardzo rzadko przynoszą opis postaci, który zawierałby informacje o jej charakterze, wyznawanych wartościach, motywacjach działania itd. Ta specyfikacja bohatera jest możliwa poprzez analizę jego działania, postaw i gestów (one zdradzają jego charakter), jego słów wypowiedzianych zarówno wobec innych postaci, jak i wobec siebie, poprzez określenie wartości, które motywują go do działania.

- *postać w relacji do narratora*

Sposób prezentacji postaci przynależy do strategii opowiadania. Narrator, przedstawiając w określony sposób swoich bohaterów, komunikuje czytelnikowi swój świat wartości, oddziałuje na jego postawę, system wartości itd. Sposób, w jaki autor opowiada o swoim bohaterze, promuje określone postawy i modele zachowania.

Powyższe działania właściwe analizie narracyjnej można przełożyć przykładowo na następujące metody katechetyczne:

- *schemat wektorowy bohaterów i łączących ich związków*¹⁴

¹³ J.P. FOKKELMAN, *Come leggere un racconto biblico*, s. 203.

¹⁴ Powyższy schemat odwołuje się do propozycji analizy strukturalnej wysuwanej przez Gabriele Miller, uprzyświeconej czytelnikowi polskiemu przez Z. Marka, *Biblia w katechetycznej postudze słowa*, (Biblioteka „Horyzontów wiary”), Kraków 1998, s. 172-175. Niemiecka katechetyk rozumie jednak szerszej „aktorów” występujących w narracjach biblijnych: nie są nimi tylko ludzie, ale również postaci duchowe (aniołowie) oraz nieosobowe moce (np. wichry, burza).

Związki zachodzące między dwiema postaciami są ilustrowane schematem łączącym je wektorami. Nad lub pod nimi odnotowuje się relację danej postaci wobec innej (co wynika z kierunku wektora), np. przyjaźń, bliskość, pomoc itd. W ten sposób można rozisać relacje zachodzące między wszystkimi bohaterami występującymi w narracji.

- *schemat wektorowy oczekiwań i życzeń, jakie mają względem siebie postaci*

Działanie analogiczne do przedstawionego wcześniej schematu wektorowego związków łączących bohaterów.

- *formularz typu gwiazda*

Na arkuszu papieru zostaje umieszczona pięcioramienna gwiazda, w której wnętrzu wpisuje się imię bohatera. Na poszczególnych ramionach znajdują się pytania służące charakterystyce postaci, na które udziela się na formularzu odpowiedzi: kim jest dla mnie; co robi (można doprecyzować, o jaką czynność chodzi); dlaczego to robi; dzięki czemu to robi; dla kogo jest?

- *burza pytań/wywiad*

Celem działania jest zebranie pytań, które uczestnicy chcieliby postawić danej postaci opowiadania. Ze wszystkich pytań wybiera się najciekawsze, na które wszyscy poszukują odpowiedzi w tekście narracji. Może to przybrać postać wywiadu z bohaterem.

- *piramida priorytetów*

Uczestnicy wypisują na pojedynczych karteczkach wartości, którymi kieruje się dany bohater, a następnie układają je w piramidę, tak by na szczycie znalazła się najważniejsza dla bohatera wartość.

- *powiązania*

W opowiadaniu poszukuje się postaci, które są względem siebie w opozycji. W tekście zaznacza się te elementy, które pozwalają na ich przeciwstawną charakterystykę. Są one szukane w ich działaniu, w ich wypowiedziach czy komentarzach zostawionych przez narratora. Korelujące ze sobą fragmenty są zaznaczane tym samym kolorem, a następnie zostają połączone liniami, na których zapisuje się zachodzące między nimi różnice (momenty opozycji).

2.3 Analiza kontekstualna

W katechezie narracyjnej nie można pominąć analizy kontekstualnej. Nie sprowadza się ona tylko do uchwycenia kontekstu czasowego, przestrzennego i społecznego narracji (lektura **intratekstualna**)¹⁵. Jezus w swojej analizie narracji o Passze, przedstawionej Mu przez uczniów zdążających do Emaus, sięga po słowa, które „we wszystkich Pismach odnosiły się do Niego” (Łk 24,27). Odczytuje zatem wydarzenia paschalne w kontekście Prawa i Proroków, by z tych słów Pisma wydobyć znaczenie „tego wszystkiego, co tam w tych dniach stało się” (Łk 24,18). Metoda narracyjna Jezusa sugeruje zatem potrzebę w narracyjnej katechezie biblijnej odniesienia się do innych tekstów biblijnych, w świetle których dochodzi się do głębszego zrozumienia danego opowiadania. Ta lektura **intertekstualna** może przyjąć w przypadku narracji ewangelicznych kształt porównania

¹⁵ Taką analizę kontekstu w ramach metody narracyjnej zakłada się w: D. MARGUERAT – Y. BOURQUIN, *Per leggere i racconti biblici*, s. 83-90.

synoptycznego¹⁶. Wydaje się jednak, iż ważniejsze jest odczytanie pojedynczego epizodu w kontekście całej sekwencji zdarzeń, by móc odkryć jego znaczenie w relacji do całości narracji¹⁷. Celem zatem katechezy narracyjnej jest usytuowanie (zrelacjonowanie) analizowanego opowiadania biblijnego wewnątrz historii zbawienia poświadczonej przez Pismo Święte.

Analiza kontekstualna, obok wspomnianych wymiarów intra- i intertekstualnych, winna przyjąć wymiar również **ekstratekstualny**. Jezus, opowiadając swoim uczniom na nowo wydarzenia paschalne, przechodzi od słowa narracji do wydarzenia materializującego słowo poprzez czyn „łamania chleba” (Łk 24,30). To w tym wydarzeniu odsłania się pełnia znaczenia słowa o Passze. Jest konieczne, by interpretacja Pisma Świętego dokonywała się wewnątrz wspólnoty wiary Kościoła, w którym Słowo Boże jest zawsze obecne¹⁸. Kontekstem interpretacyjnym będzie w tej perspektywie Tradycja, która wespół z Pismem Świętym stanowi jeden depozyt słowa Bożego zawierzonego Kościoła (KKK 84). Kontekstem eklezyjalnym katechezy narracyjnej Biblii będzie też liturgia Kościoła, w której słowo Boże przyjmuje walor sakramentalny Słowa Bożego – Jezusa Chrystusa.

Zarysowany kształt analizy kontekstualnej podejmowany w katechezie narracyjnej może znaleźć praktyczne implikacje w następujących metodach katechetycznych:

- *praca z paralelnym tekstem biblijnym*

Interpretacja w tym wypadku polega na uchwyceniu różnic w narracjach o tym samym zdarzeniu, które następnie odczytuje się w kontekście analogicznych opowiadań: co nowego do niej wnoszą, co modyfikują, w jaki sposób wpływają na rozwój akcji? Analiza tekstów paralelnych będzie miała zastosowanie nie tylko w odniesieniu do narracji ewangelicznych, ale również do tzw. scen typicznych – zawierają one zespół powtarzających się elementów, z których nie wszystkie są zawsze obecne w narracji i nie zawsze występują w tej samej kolejności (np. opowiadania o powołaniu)¹⁹.

- *„Biblia liturgiczna” – powiązania*

Dany tekst biblijny jest odczytywany w kontekście innych tekstów Pisma Świętego, z którymi jest łączony w ramach liturgii słowa we mszy świętej. W tym wypadku szuka się powiązań między tymi tekstami, dzięki czemu odsłania się ich głębsze znaczenie. Możliwe jest poszukiwanie między nimi relacji „obietnica – wypełnienie”, charakterystycznej dla doboru lektur biblijnych podczas niedzielnej Eucharystii.

- *praca z tekstem pomocniczym*

¹⁶ To właśnie działanie J.P. Fokkelman uznaje za jeden z czterech etapów analizy narracyjnej tekstów ewangelicznych, określając je mianem „lektury pobocznej” (*Come leggere un racconto biblico*, s. 209).

¹⁷ Jedną z reguł hermeneutycznych wykorzystywanych w analizie narracji biblijnych zakłada, iż „część rozumie się przez całość (opowieści)” (J. TISCHNER, „Hermeneutyka. Zagadnienie języka i zagadnienie interpretacji dzieł językowych”, „W drodze” 8 (1980), z. 9, s. 28).

¹⁸ Papież Benedykt XVI mówi wręcz o tożsamości Biblii i Kościoła: „Z jednej strony księga – Pismo – jest pochodzącym od Boga kryterium i kierującą siłą dla ludu, z drugiej zaś strony jednak Pismo żyje tylko w tym właśnie ludzie, który w Piśmie przekracza siebie samego i w ten sposób – w definitywnej głębi mocą Słowa wcielonego – staje się właśnie ludem Boga. Lud Boży – Kościół – jest żywym podmiotem Pisma; w nim słowo Biblii jest zawsze teraźniejsze” (J. RATZINGER – BENEDYKT XVI, *Jezus z Nazaretu*. t. 1. *Od chrztu w Jordanie do Przemienienia*, Kraków 2007, s. 12).

¹⁹ Por. J.L. SKA, „*Our Fathers Have Told Us*”, s. 36-38 (tam też obszerne zestawienie różnych scen typicznych w Biblii).

Pomocą w analizie narracji biblijnych mogą być również teksty Urzędu Nauczycielskiego Kościoła (encykliki, adhortacje, homilie papieskie itd.), w których jest odkrywane znaczenie danego opowiadania. Konieczne jest dołączenie do tekstu pomocniczego pytania, które nada kierunek tej formie analizy kontekstualnej.

2.4 Analiza symboliczna

We wprowadzeniach do analizy narracyjnej zwraca się coraz większą uwagę na kwestię języka narracji biblijnych. Pojawia się w nich bowiem nie tylko język literalny i faktualny (znak równości między słowem i jego desygnatem), lecz również metaforyczny, którego interpretacja wykracza poza granice dosłowności²⁰. Nie chodzi przy tym tylko o odczytanie znaczenia ponaddosłownego danego obrazu. Kluczowym jest pytanie o wkład tego obrazu w fabułę lub charakterystykę bohaterów²¹.

Postulat analizy symbolicznej narracji biblijnych wykracza jednak poza przyczyny semantyczne i retoryczne wynikające z obecności w Biblii symboli i innych figur retorycznych otwartych na ponaddosłowność. Bóg bowiem objawia się w rzeczywistościach symbolicznych, które pozostając zakorzenione w historii, objawiają prawdy ponadczasowe i nadprzyrodzone. Słowo Boże w jakimś sensie zrywa z językiem obiektywistycznym, ale tym samym posługuje się językiem respektującym tajemnicę Boga. Odczytanie języka symbolicznego Biblii pozwoli katechizowanym opisać i zrozumieć samego siebie w perspektywie Boga, który objawia się w swoim słowie²².

W praktyce analiza symboliczna wymaga ustalenia kolejno: (1) dosłownego obrazu (osoby, rzeczy, wydarzenia) występującego w tekście (tzw. symbolizujące), (2) rzeczy ukrytej (tzw. symbolizowany), do której ten symbol odsyła, (3) relacji, jaka zachodzi między symbolem a rzeczą przez niego symbolizowaną (tzw. motywacja)²³. Powyższe działanie na katechezie może przyjąć formę kilku metod aktywizujących:

- *synektyka*

Istota tej metody jest myślenie analogiczne. Rozpoznany w narracji symbol jest rozpisywany w swoich szczegółach w jednej kolumnie. W drugiej kolumnie dopisuje się, po przeciągnięciu strzałki, do każdego elementu symbolu analogiczne elementy występujące w rzeczywistości nim symbolizowanej. W ten sposób dochodzi się do odkrycia sposobu, w jaki symbol odsłania ukrytą treść tej rzeczywistości. Przykładowo w przypowieści o przewrotnych rolnikach (Mt 21,33-44) symbol gospodarza winnicy odsyła do osoby Boga Ojca. Poprzez

²⁰ D. MARGUERAT – Y. BOURQUIN, *Per leggere i racconti biblici*, s. 85.90.

²¹ J.P. FOKKELMAN, *Come leggere un racconto biblico*, s. 220. Ten etap analizy niderlandzki egzegeta określa mianem „lektury metaforycznej” (s. 214-216).

²² Por. J. TISCHNER, *Hermeneutika*, s. 29.

²³ Mechanizm analizy symbolicznej omawia szczegółowo K. Bardski, *Słowo oczyma Gołębic. Metodologia symboliczno-alegorycznej interpretacji Biblii oraz jej teologiczne i duszpasterskie zastosowanie* (Warszawskie Studia Teologiczne. Rozprawy Naukowe 3), Warszawa 2007, s. 56-60. Analogiczne działanie podejmowane będzie w przypadku analizy metafory. Różnica między symbolem i metaforą można sprowadzić do stwierdzenia, iż w przypadku symbolu dane skojarzenie symboliczne istnieje w zbiorowej świadomości kulturowej, społecznej, religijnej, natomiast w przypadku metafory motywacja między jej dwoma elementami jest budowana poprzez porównanie, substytucję lub implikację skojarzeniową (por. A. OKOPIEŃ-SŁAWIŃSKA, „Metafora”, w: J. Sławiński [red.], *Słownik terminów literackich*, Wrocław – Warszawa – Kraków 2002⁴, s. 300-301).

myślenie analogiczne poszukuje się możliwych związków łączących postawę (działanie) gospodarza winnicy z postawą (działaniem) Pana Boga.

- *skojarzenia*

W przypadku, gdy tekst biblijny sam wskazuje na rzeczywistość symbolizowaną, można poprzez skojarzenia poszukiwać związku łączącego elementy składowe symbolu. Po wypisaniu ich wszystkich na tablicy uczestnicy wskazują tę motywację symbolu, która najbardziej do nich przemawia.

- *zmiana metafory*

Celem tej metody jest szukanie nowych metafor (ale też symboli), które oddałyby metaforę występującą w źródłowym tekście biblijnym. Odczytanie sensu metafory pierwotnej następuje poprzez znalezienie nowych metafor z różnych dziedzin życia.

W przypadku wszystkich wymienionych działań należy pamiętać, iż interpretacja symbolu (metafory) ma służyć pogłębieniu rozumienia opowiadania. Stąd należy zawsze postawić pytanie o rolę tego obrazu w narracji, np. w budowaniu charakterystyki bohatera, w tworzeniu jakiejś luki w fabule itd.

3. Z tekstu do życia: opowiadane świadectwo

W strukturę słowa Bożego wpisuje się logika świadectwa. Pismo Święte jest świadkiem słowa Bożego, dzięki „poświadczonemu świadectwu” słuchaczy tego słowa²⁴. W ten sposób wydarzenia historii zbawienia przynależą do terażniejszości, w której przez akt czytania uobecniają się w życiu słuchaczy Pisma Świętego. Poprzez ich świadectwo wydarzenia zbawcze komunikowane w słowie Bożym są otwarte na przyszłość, na przyszłych słuchaczy.

Tę perspektywę świadectwa podejmuje również katecheza narracyjna. Jej celem jest odkrycie przez katechizowanych możliwości nowej egzystencji opartej na słowie Bożym. Ta otwiera się przede wszystkim w konfrontacji z bohaterami biblijnymi. Zrozumienie świata wartości jakiejś postaci, jej motywacji życiowych, sposobu funkcjonowania w świecie, ma doprowadzić uczniów do spotkania z samym sobą, w trakcie którego będą oni mogli budować własną tożsamość, przemieniać swoje myślenie na biblijne, by ostatecznie wybrać życie zgodne ze słowem Bożym. Wyrazem tego będzie świadectwo o przemieniającej mocy słowa Bożego, które będzie opowiadane nie tylko słowami, ale również konkretnymi czynami miłosierdzia, apostołstwa, wolontariatu itd.

Świadectwo wieńczące katechezę narracyjną jawi się jako kontynuacja opowiadania w terażniejszości uczniów, w czym mogą służyć następujące metody katechetyczne:

- *niedokończone historie*

Wiele narracji zawartych w Biblii pozostaje nieskończonych, co jest wynikiem tego, że w ich zakończeniu pojawia się pytanie lub apel skierowany do któregoś z bohaterów, na

²⁴ Określenie „poświadczony świadectwo” w odniesieniu do natury Pisma Świętego zostało wprowadzone do biblistyki przez G. Borgonovo, *Tôrāh, Testimonianza e Scrittura. Per un'ermeneutica teologica del testo biblico*, w: *La Rivelazione attestata. La Bibbia fra testo e teologia*, Fs. C.M. Martini, Milano 1998, s. 290-291. Odwołuje się on do idei „świadectwa w świadectwie” wypracowanego przez P. Ricoeura, *L'ermeneutica della testimonianza*, w: *Testimonianza, parola e rivelazione*, Roma 1997, s. 73-108. Dynamika „poświadczanego świadectwa” została omówiona szczegółowo na przykładzie opowiadań o powołaniu prorockim w: W. PIKOR, „Pytanie o funkcję retoryczną opowiadań o powołaniu prorockim”, „Roczniki Teologiczne” 52 (2005), z. 1, s. 23-42.

które nie udzielił on odpowiedzi (przykładem może być pytanie Boga do Jonasza na zakończenie Księgi Jonasza w 4,11 czy też apel ojca z przypowieści o marnotrawnym synu w Łk 15,32). Te opowieści czekają na swoje dokończenie przez słuchaczy, którzy poprzez swoją odpowiedź opowiadają już o własnym życiu.

- *opowiadanie z perspektywy innego podmiotu*

Uczniowie opowiadają raz jeszcze analizowaną narrację z perspektywy którejś z postaci (bądź przedmiotu) w niej występującej. Taka narracja nie będzie kalką usłyszaną historii, lecz nowym odczytaniem jej znaczenia, w świetle którego odczytuje się własne życie.

- *wyznanie wiary, modlitwa*

Interpretacja tekstów biblijnych ma na celu nie tylko mówienie „o” Bogu, ale również mówienie „do” Boga. Konfrontacja z życiem bohaterów opowiadania, szczególnie z ich relacją do Boga, może znaleźć swój wyraz we własnym wyznaniu wiary lub modlitwie, których treść będzie nawiązywać do analizowanego fragmentu Pisma Świętego.

- *recepta, szczepionka*

Rozpoznana w opowiadaniu biblijnym sytuacja życiowa ma wymiar uniwersalny. W oparciu o odkryte znaczenie narracji katechizowani piszą receptę jako rozwiązanie określonego problemu życiowego. Podobny cel może być realizowany metodą szczepionki: w analizowanym tekście szuka się słowa Bożego, które będzie „szczepionką” wobec danej trudności.

- *słowo życia*

Uczestnicy wybierają z analizowanego tekstu zdanie, które jako „słowo życia” pragną uczynić punktem odniesienia dla swojego myślenia i działania.

- *metaplan*

Celem tej metody jest pobudzenie katechizowanych do podjęcia działania odpowiadającego na propozycję życiową zawartą w tekście biblijnym. Uszczegółowienie planu działania wcielającego w życie sugestię płynącą z tekstu biblijnego następuje poprzez odpowiedź na cztery pytania: (1) jak jest? (diagnoza obecnego stanu), (2) jak być powinno? (wizja biblijna), (3) dlaczego tak nie jest, jak być powinno? (przyczyny aktualnego stanu), (4) co robić? (wnioski do działania).